

MEKAN ALGISININ VE ANLATIMININ SUBJEKTİF YAPISI

Osman ARAYICI
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul
<https://orcid.org/0000-0002-1006-4740>
osmanarayici74@gmail.com

ÖZ

Mekan tasarımı paradoksal bir uğraştır.. Kavramlar yapıları gereği zihinseldir ve fiziksel evrende 'olmak' için temsilciye ihtiyaçları vardır. Mekan tasarımında gerçek olarak kabul edilen ve zamansal bir fenomen olan algı; kullanıcı eylemleri için, bir uzamsal bir fenomene dönüşerek kavramı temsil-
leştirmeyi ve mekanı yorumlama hünerini kapsar. Bir formu taşıdığı dokuların düzeni biçimlendirir. Mekansal formları da biçimlendiren fiziksel dokularıyla beraber kullanıcı tabanlı anlam katmanlarının oluşturduğu dokudur. Özel bir beklenti üzerinden yapılması gerekirken, bir tasarımı varolan bir söylemi seçerek kendine has estetiğiyle beraber sembolik anlamı da standartlaştırma ya da olağan-
laştırma anlamına gelen varolanı kendine mal etme eylemi bir tür asalaktır. Çünkü tasarım '**kavramlarla gerçekleri eylemler üzerinden ilişkilendirmek**' olarak tanımlandığında, tasarım asalaklığı aracılığıyla istenen her şey yok sayılabilir, hatta konunun kendisini bile unutturulabilir. Mekan tasarımı bir yerde, temsil kavramı üzerinden işlevi terk ederek sembolik imkansızlığı yarıp geçmek-
ken, bir yerde de insanın 'toplumsal bağ' dünyasında yer alarak kendini ve kendisinin kıyaslanabileceği 'ötekilerle' kontrol edilen ve yansıtılan bir ilişki kurmaktır.

Anahtar kelimeler: Algı, temsil, mekan, dikotomi

SUBJECTIVITY OF PERCEPTION AND DEFINITION OF SPACE

ABSTRACT

Spatial design is a paradoxal affair. Concepts are mental due to their structures, and there is a need for representation to 'be' in the physical world. Perception, which is a temporal phenomenon that is accepted as a reality in spatial design, for user actions, it includes the skill of representing the concept by transforming into a spatial phenomenon and interpreting the space. A form is shaped by the order of the textures it is formed of. It is the texture created by user-based meaning layers together with the physical textures that shape the spatial forms. Eventhough it is necessary to make a design through a special expectation, it is a kind of stalactite to choose a discourse that has an existing design and to standardize the symbolic meaning with its own aesthetic value or to put it into its existing meaning. Because when design is defined as 'associating concepts with facts through actions', everything required can be ignored through design parasitics, even the subject itself can be forgotten. In one hand, spatial design is a place where symbolic impossibility is abandoned by abandoning its function through the concept of representation, while establishing a relationship that is controlled and reflected in an 'euthanasia' where the person can be compared with himself by taking part in the 'social bond'

Keywords: Perception, representation, space, dicotomy

GİRİŞ

İnsan, varlığın sınırlı koşullarının ve ölümlülüğünün bilincine vardıkça mekanı örgütlemenin esasen ne kadar zor olduğunu, fakat içinde bulunduğu fiziksel evrenin kurallarından sıyrıldıkça da mekanı kolayca manipüle edebileceğini, her ne söylemek istiyorsa kendisinden türeterek söylenebileceği uygun bir bakış açısı sağlayabildiğini görmüş, zihinsel ve anlatım yetileri sayesinde doğrudan doğruya fiziksel verilerin bir parçası olmadığı söyleyen bir mekan anlayışını önclemiştir.

Bir formu taşıdığı dokuların düzeni biçimlendirir. Mekansal formları da biçimlendiren fiziksel dokularıyla beraber kullanıcı tabanlı anlam katmanlarının oluşturduğu dokudur. Bu dokunun genetik yapısı dikotomi denilebilecek basit ikiliklerdir. Elverişli bir başlama noktası olması için mekanın verilerinin birbirleriyle uygun ölçülerde bir düzen oluşturacak şekilde biraraya geldikleri kabul edildiğinde 'yer ve mekan' ilgili olarak 'kimlik ve dürtüler' den, 'kullanılan ve algılanan' ilgili olarak da 'pragmatik ve sembolik' den bahsetmek yoluyla farklılıkların dikotomik oldukları söylenebilir. Mekansal beğenilere dair söylemler ve dahası tasarımlar kavramsal çoğulculuk ve tasarımcı asalaklığı nedeniyle genelin kuralları ve anlayışını sıkıca desteklerler ve bunu biraz paradoksal bir biçimde yaparlar. Çünkü bu kurallar, kendini-tesis etme biçiminde özel bir araştırma ya da duruma dayalı değilse, gerçekte düzenlediği başka bir tasarımdan, başka bir varoluş halinden ithal edilmiş demektir. Tasarım ödünç bir tesis üzerine oturtulduğunda mekansal pratikler ve destekleyenlerin tanımları kolayca ve mecburiyetle ithal edilmeye devam eder. Tasarım asalaklığı her şekliyle konforun ve güvenin kaynağıdır, hız sınırını geçmeden adrese zamanında varmak için ondan daha iyi bir 'araç' yoktur. Çünkü tasarım 'kavramlarla gerçekleri eylemler üzerinden ilişkilendirmek' olarak tanımlandığında bilinmeyenin yarattığı her türden korkuyu sonuna kadar hissettirirken, tasarım asalaklığı aracılığıyla istenen her şey yok sayılabilir, hatta konunun kendisini bile unutturulabilir. Burada sözü edilen asalaklık; var olanı kendine mal etme eylemi ve yarı yaratıcı bir geveleme ritüeli olarak tanımlanmalıdır. Özel bir beklenti üzerinden yapılması gereken bir tasarımı, var olan bir söylemi seçerek kendine has estetiğiyle beraber sembolik anlamı da standartlaştırma ya da olağanlaştırma anlamına gelir.

Mekan tasarımı paradoksal bir uğraştır. Kavramlar yapıları gereği zihinseldir ve fiziksel evrende 'olmak' için temsiliye ihtiyaçları vardır. Temsil edecek olan fiziksel gerçeklik, (mekan) yalnızca kavramının kendisi tarafından oluşturulmuş eylemi önceler; ancak temsil yalnızca eylem için kurgulandığından mekan kavramının faili olan eylemi önceler. Diğer taraftan eylem kendini ve dolayısıyla mekanını gerçeklik (ihtiyaçlar) üzerinden kurgulama eğilimindedir ve bunun karşılığında da kendi olanaklılığının mutlak koşulu olan kavramından uzaklaşır.

Mekan tasarımında gerçek olarak kabul edilen ve zamansal bir fenomen olan algı; kullanıcı eylemleri için, bir uzamsal bir fenomene dönüşerek kavramı temsilleştirmeyi ve mekanı yorumlama hünerini kapsar. Mekan tasarımı bir yerde, temsil kavramı üzerinden işlevi terk ederek sembolik imkansızlığı yarıp geçmekken, bir yerde de insanın 'toplumsal bağ' dünyasında yer alarak kendini ve kendisinin kıyaslanabileceği 'ötekilerle' kontrol edilen ve yansıtılan bir ilişki kurmaktır.

Açıktır ki; mekanın temsil gücü de anlamın faydaları düzleminde değil, etkileri düzleminde yatmaktadır.

Duyuların iletmediği mekanla algılanan mekan arasında benzerlik olsa da tıpatıp aynı olmaları çok ender rastlanan bir durumdur. Çünkü algılama tamamen kişiye öznel bir durum olup Frolov tarafından şu şekilde tanımlanmıştır; 'duyu organlarını doğrudan doğruya etkileyen maddi dünyadaki nesne ve süreçlerin dış yapısal özelliklerinin duyusal imgesi. (Frolov, 1984:15) Bu tanımdan hareketle algılama; 'uyaranlar dolayısıyla belli bir anda kişide doğan etkilerden bir bölümünü seçmek ve onlarla ilgili olayların bilincine varmak' (Arayıcı, 2003:44) olarak tanımlanırsa, algılanan şeyler, gerçekte duyulara sunulmuş gibi görünen olaylar değil, bu tür olaylar arasında etkileşimdeki bireye bir beklenti verenlerdir. Aynı mekanı tecrübe eden iki farklı kullanıcının ya da gözlemleyeninin aynı uyaranlara maruz kalmasına rağmen farklı yorumlar yapması gibi. Bilimsel ölçme yöntemleri, mekanın temel yapısını gerçek olarak adlandırılan zemine oturarak insan algısının kaotik yapısının ötesine ulaştırmaya yarayabilir ancak ampirik önermeler ne olursa olsun hayatın gerçekleri kavramlar ve eylemlerdir. Gerçek sadece içinde olduğu ortam ve diğer her şey ile olan ilişkileri ile betimlenebilir. Bu

nedenle, kuramsal olarak değil ama pratikte insanın gerçek olarak bilebileceği mekan; duyularının kurguladığı evrendir. Burada ifade edilen mekan soyut ve simgesel bir evren değildir tam tersine bilsimsel olarak ölçülebilir bir fiziksel verinin tanımladığı VARLIK kavramıdır. Hegel'in "salt varlık ve hiçlik aynı şeydir" sözü tam olarak bu durumu adreslemektedir.

Mekanın sosyal ve psikolojik boyutları, insanların çeşitli sosyal seviyelerde geliştirdikleri eylem alanları ve eylemleri destekleyen sistemler bütünü olup bu alan ve sistemler ampirik-araçsal anlamda akıl tarafından anlaşılabilir ve/veya denetlenebilir olmadığı durumlarda, insanların hayatlarının bu sürecine ve bu tür durumlara cevap olarak geliştirilmişlerdir. Bu alan ve sistemlere verilen değerler; insanın evrendeki yeri ve gerek fert olarak gerekse hemcinsleriyle olan ilişkisi bakımından kendi kaderine anlam veren değerler hakkında asli bir etkiye sahip gibi algılanan ve hissedilen, insanın "tabiat üstünün" varlığına dair anlayışına ilişkin eylem ve olaylara yapılan çeşitli atıfları içerecek bir önem atfettiği şeylere karşı bir cevap niteliğindedir.

Sübjektif etkenlere dayalı bir varlık düzeni; kavramları formüle ederek, insanlarda güçlü, yaygın ve uzun süreli mekansal duygu ve dürtüler oluşturma faaliyetini koşullandırır ve bu düzenin mekanı; adı geçen düzeni yerleştirmeye çalışan bir semboller sistemidir. Bu mekan ve düzen her ne kadar, tabiat ve içgüdülerin tek başlarına gerçekçi görüldüğü bir gerçeklik hissiyle örtülse bile bu faaliyet devam eder.

Wach inanca dayalı davranış diye adlandırılabilir tanımlama için dört şekli ölçek olarak verir bize: Nihai gerçek olarak tecrübe edilen şeye karşı cevap,... Nihai Gerçek olarak bilinen şeye karşı toptan varlığın toptan cevabı,... insanın kaldırabileceği en kesif tecrübe,.. Pratik olarak insanı harekete geçiren bir sorumluluk, yani başka bir deyişle zorlayıcı girişim. İnançın ifade şekilleri evrenseldir: teorik ifade (doktrin), pratik ifade (kült, ibadet), sosyolojik ifade(cemaat) (Wach, 1964:39-40)

Maslov'un ihtiyaçlar hiyerarşisine benzer bir mekansal ilişkiler hiyerarşisi kurmak mümkün müdür? Kendi seçimleri ile düzenlediği mekana geçene kadar kullanıcı mekanı farkında olmadan kullanır, bu esnada bir potansiyel oluşturma konumunda olan mekan anlayışı, kendini başka beğenilere ekler ve kendini başka bir söyleme tutturmadığı sürece, konumlanmak ve kendince olmaktan acizdir. Kullanıcısı kendisi üzerine düşünmediği için, başka gerçekliğin jestlerini taklit etmeye mecbur kılar. Mekansal cehalet, kullanıcısı için iş gören her şeyin söyleyeceklerinin ve tüm söyleneceklerin dış sınırlarını çizer. Mekana böylesi bilişsel belirleyici gücünü veren şey, kullanıcının ihtiyacı dışında kalan her şeyin, ihtiyaçları tarafından değersiz kılınması, anlamsızlaştırılmasıdır.

Kurgulanabilecek böylesi bir piramidin bir üst basamağında kullanıcının kendi tercihleri ile seçtiklerinin kompozisyonu konumlandırılabilir. Bu durumdaki mekansal kurgu; kullanıcının genel beğeniler sayesinde yabancı söylem ve tecrübelerle dayalı kurgulanmış birimsel alanlardan oluşmaktadır. Birimsel alan; kuramsal olarak belirli bir zaman aralığında olabilecek en küçük sayıdaki varsayımdan hareket edilip mantıksal (duygulara yer vermeden) bir tündengelim yoluyla en büyük sayıda ampirik olayın tahminine dayalı tasarlanmış alandır.

Bir üst basamakta, kullanıcının beğenisinin işlevsel noksanlığını ideolojik bir temsile demir atmak suretiyle kendi olanaklarını mutlak koşul olarak ortaya koyması ve ideolojik bir söylem olarak kendi öznesini kendi kavramsal yüklemelerini mekana dökmekte olduğu bir analogi vardır.

En üst basamakta mekanın, bir tür gerçek-etik anlaşmaya vardığı, tasarım sürecinin kendi özelleştirici işlevini yerine getirdiği bir mahal bulunmaktadır. Bu mahal, sembolik işlev düzleminde çarpışmaların yaşandığı, kullanıcının; olanla olmayan, olabilecekle imkansız arasındaki tercihlerle doyuma ulaştığı bir mahaldir. Bu noktada mekansal pratikler ve onlara eşlik eden diğer pratiklerle mekansal olarak deneyimlenebilir özneler arasındaki ilişkide 'faydalılık' veya 'yararlılık' adına ödün verildiğinde mekansal kazanımlar ve özgünlük kendini daha henüz var olmaya başlamadan önce kendi varlığı içinde dağıtır.

Mekan kendisini oluşturan veya barındırdığı nesnelerin içsel özelliklerini yansıtmaz Buna karşılık

kullanıcı kendi psikolojik yapısından kaynaklanan güdülerle çeşitli yorumlara varır. Mekan, dış sezgiyi mümkün kılan hassasiyetin özel şartıdır. Kanta göre, bu açıklamalar, mekanın, dışsal deneylerimiz ve nesnelere bakımından ampirik realitesini ve insan aklı bakımından da aşkın idealitesini oluştururlar.

Geometri, mekanın özelliklerini sentetik ve a priori olarak belirler. Mekanın sentetik ve a priori bilgisinin mümkün olabilmesi için Kant, mekan tasavvurumuzun ne olması gerektiğini araştırıyor. Mekan, sadece bir kavram olamaz; çünkü, bir kavramdan, o kavramı öteleyen (aşan) önermeler elde edilemez. Mekan tasavvurumuz, Kant'a göre, kaynağı bakımından sezgi olmalıdır. Söz konusu sezgi, a priori olmak zorundadır; yani, nesnelere algılanmasından evvel zihinde bulunmalıdır. Bu nedenle de, saf sezgi olmalıdır; ampirik bir sezgi olamaz. Kantın vermiş olduğu bir örneğe göre, "mekan üç boyutludur" önermesi bir deney hükmü değildir ve hiçbir deney hükmünden de çıkartılamaz (Arayıcı, 2003:80)

Çevresel psikoloji ve davranış bilimleri alanlarında yapılan çalışmalar, yukarıda bahsedilen mekan duygusunun oluşumunda mekanın simgesel estetiğinin, kimliği ve karakterinin önemli bir yer taşıdığını ortaya koymaktadır. Bildirişim öğelerinin mekanın karakteri ile "mekanın mantığı" ile uyumlu olması, mekanın algılanabilir, okunabilir, kolektif dilinin oluşturulmasında önemli bir yer tutmaktadır. Her mekan, içinde görülmeyen ancak bilinebilen bir sosyal ve kültürel bileşene sahiptir. Bu, bir anlamda mekanın mantığını oluşturan öğelerden önemli biridir. Her mekan 'ne için' olduğunu belirten bir dile sahiptir: en basit anlamda, biçimsel yaklaşımla yapılan incelemelerden de çıkartılabileceği gibi, meydan toplanma, sokak geçme eylemlerini karşılamaya davet eden formlardan oluşur. Bir kapalı mekanın kullanım amacını ortaya koyan kabuğu çoğu kez kültürel kodlamalarla zenginleşir ve beslenir. Kamusal hayata katılır. Mekan, kamusal hayatta kendini ifade eder: Kodlamaları, içeriğini gösterir. Bu mekana ait bir dildir. Kültürel yapıdan beslenir, sosyal doku ile örülür.

Mekan yukarıda sözü edilen doku katmanları nedeniyle diğer tüm sanat ve tasarım alanlarının en az mimetik olanıdır. Çevresinden etkilense de tabiatın içgüdüsel veya yaşamsal teleonomik verileri ile hiçbir ilgisi yoktur, buna karşılık saf bir retorik aygıt da değildir. Bu noktada teleonominin tanımı yapmak gereklidir. Genetik olarak tespit edilmiş olayların anlamlı oluşu ve amaca uygunluğu teleonomidir. 'Bu amaca dönüklük öylesine belirgin ve nettir ki biyologlar ona özel bir isim de takmışlardır; teleonomi.' (Pros, 2016:23) Her şeyden önce, yukarıdaki söylem kendini ideolojik bir tavır olarak yerleştirme biçimi demektir. Diğer bütün sanat ve tasarım dalları; kendi prosedürleri ve estetik süreçleri dahilinde taklit etme yoluyla, hususi ötekisini kendi içine dahil ederken, (bu işlem bir biçimde sanat için yararlıdır) mekan doğaya karşı düzenleme olması nedeniyle sadece doğayı ya da sanatı temsil eder. Mimikrinin ya da temsilin temsilini gerçekleştirirken doğru hedeflere varmak neredeyse imkansız başarmaktır. Mekan bu özelliği nedeniyle, sonsuz bir döngüye açıktır; yani doğa hakkındaki söylemin sanatsal temsilinin temsil ettiği temsiliyeti temsil eder ve bu kısaltılabilecek bir süreç değildir, ama estetik doktrinine bağlı olarak 'semantik' bilimi kapsamına girebilecek söylemsel usuller ya da estetik süreçler düzlemindeki asalaklık bu süreci kısaltabilir. Mekanda yer alan unsurların bir iletişim dizgesi olarak anlaşılması, ortak bir dil oluşturmanın ilk adımıdır. Örnek olarak ölçeği büyütüp sokağı ele alırsak; geleneksel Türk konutunda cumbayı böyle bir dizge ifadesinin kapsamına sokabiliriz. Ancak bir iletişim dizgesi oluşturmak, ardında bir dizi kültürel ve sosyal etkenlerin yattığı bir kimliğin tanımlanmasıyla mümkündür. Bir iletişim dizgesi, tekdüzelik oluşturmak değil, belirli bir düzende farklı ifade ediş biçimlerine olanak sağlamak için bir araçtır. Mekan pek çok bileşeni ve oluşumuna etki eden etkenleriyle ilgi alanına girdiği sosyal bilimlerin hemen hepsi için geçerli olduğu gibi, gününe uygun biçim içerisinde yeniden yapılandırıldığında, kullanıcısı olan toplum için daha sağlıklı daha tatmin olmuş bir bugüne ulaşmanın köprüsüdür. Doğru kurgulanmış bir mekan organizasyonu ve organizasyona hizmet edecek şekilde tasarlanmış form, sadece tasarımcısının anlattıklarının değil aynı zamanda ait olduğu toplumun da geçici olarak unutulmuş ancak biraz derine inilerek ulaşılabilecek gizli geçmişini de aydınlatma özelliğini taşır. Ancak mimari formun doğaüstüyle kurulması hedeflenen ilişkide kullanımı bu denli bir çaba gerektirmez. Zira temsilin en çabuk ve açık şekliyle gerçekleşmesi talep edilmekte ancak temsil doğası gereği tanımlandığı kadar kolay gerçekleştirilememektedir.

Herhangi bir mekanın biçimiyle ilgili veriler, mekanın kullanım şeklini ortaya koymak değil, mekanın doğasını anlamaya yönelik olmalıdır. Zira deney ve gözleme dayalı tüm veriler mekanın yeğlenebilir olanaklarını ve mesafeli durulası niteliklerini ortaya koyarak mekanın pratik işlevine hizmet eder ancak sembolik ve estetik işlevine var olanı tekrar etmeye mecbur bırakarak zarar verir. Mekanla kurulan faydacı ilişkide deney ve gözlemlerle doğrulanamayan her şeyin anlamsız olduğu, ve herhangi bir formun herhangi bir işlev için doğruluğunun ve anlamının sözü edilen formu neyin betimleyeceğini söyleyerek betimlenebilmesini gerektirmesi hiç bir şüpheye yer bırakmayacak şekilde doğrudur. Ancak bu faydacı ilişkinin dışına çıkılan her koşulda yukarıda sözü edilen gözlem ve tecrübeye dayalı doğrulamaların, kullanıcılar arasında hiyerarşi yaratan sözde yücelikler icat etmek yerine, kullanıcısının yüceltiği öznel mekan ifadelerini bulgulamak, bu ifadelerin kullanıcısına ne söylediğine odaklanmasını sağlamak gerekli görülmektedir. Anlam taşımayı (hermeneutik) estetik üzerinden formla yürütmek ise daha önce düşünülemeyecek türden deney ve gözlemlerle mümkündür. Hermeneutik sınırlarında girilen her türden çaba belirli bir bilgi birikimi ve belirli bir kavrama eşiği gerektirdiğinden, formun ilettiği anlamın aktarılmasında karşılaşılmaması muhtemel olan yanlışlanabilirlik esasen ne anlam ne de anlamsızlığa dayalıdır tamamen kabul edilebilirlik sorunudur. Ve bu söylemlerden bazıları daha sonra ideolojik alan içinde dahili bir mesafe alma biçimindeki estetik aşamayı taklit ederler.

SONUÇ

Mekanın içindeki yaşam alanını tanımlayan fiziksel biçimlerin dışında kalan bu temsil ve temsilin araç ve sistemleri, içindekiler ile dışındakileri birbirinden ayırır ve yaşam alanına dahil olacakları belirler. Mekanın içine ait olma, mekanı oluşturan biçimle iletişim kurabilmeye bağlıdır. Mekan, nesnel olarak bireyler arasında aitlik tanımlaması yapan bir düzenlemedir. Başlangıçta, mekanın sosyolojisi üzerine gibi duran bu söylem mekana kendini ve ötekisini kapsama kapasitesini açığa serme imkanı ya da en azından kendisine ve kendi hususi ötekisine ait bütünlenmiş bir teori alanı sunmaktadır. Bu noktada sosyolojik bir perspektiften bakılacak olursa, mekanın bir dikotomi içinde azaltılamaz bir çelişki tarafından üretilmiş ve/veya tercih edilmiş biçimde donmuş bulunan sembolik bir tarih kaydını ifade ettiği söylenebilir. Mekan hakkındaki söylemlerin mekanın kendi mecburiyetlerinden çok bahsetmedikleri; daha ziyade paradoksal bir biçimde onların etkilerini yeniden sundukları aşikardır. Bu söylemler, mekanın kişiye özel ve esneyebilen duyuşsal özelliklerini çoğulcu ama minimalist biçimi içinde kamufle ederler. Anlama ve anlatma sürecini öznelleştirme mekanizmasının içinde dondururlar. Yalnızca ve sadece bir estetik etki amaçlanmıyorsa, estetik sürecin zaruri olarak sanatsal formülasyon ve estetik pratiklerin yegane özelliği mekansal olarak temsil edebilme kapasiteleri, gerçeği asla sabitleyemez ve büyük anlatılar hiyerarşisine endeksleyemez. Bu nedenle mekan tasarımcıları kısmen daha dar alanlarda gerçeğe müdahale eder, gerçekliğin doğrudan temsil edilemeyeceğini bilerek onu yeniden kurarlar. Dolayısıyla asalak tasarım kültürü için yenilikçilik "yaratıcılık ve tasarımcılığın içsel bir uzantısı olarak değil 'eşzamanlı takip edilmesi gereken ve tüketilen' bir girişimcilik olarak işler. Süreçselci bir yaklaşımla anlamın ve ihtiyacın, güncel aklın yukarısında olan bir akılcı ve bilimsel metotla araştırılarak biçimle ilişkisinin yerleşmiş teknikleri yetersiz kılacak şekilde kuramsal yapılarla geliştirilmesi bugünkü tasarımcının mekan tasarımı yaklaşımı olmalıdır. Yine de halen mekan algılanması hakkında hususi bir söylemin kendini nerede konumlandıracağına, tanımının hangi perspektiften yapılacağına dair a priori bir koşul bulunmamaktadır.

KAYNAKLAR

- FROLOV, Ivan (1984) *Felsefe Sözlüğü Cem Yayınevi*
ARAYICI, Osman (2003) *İnanışların Mekanın Betimlenmesi Üzerindeki Etkileri Sanatta Yeterlik Tezi MSU Fen Bilimleri Enstitüsü*
PROS, Addy (2016) *Yaşam Nedir Metis Yayınları*
WACH, Jochaim (1964) *Universals in religion” Religion, Culture and Society John Wiley and Sons*